

**KENTPO EPYNAΣ THΣ BYZANTINHΣ KAI
METABYZANTINHΣ TEXNHΣ**

Συνοπτική έκθεση πεπραγμένων τοῦ ἔτους 1994

Μὲ τὴ δημοσίευση τοῦ Π.Δ. 18/23 Φεβρουαρίου 1994 (Φ.Ε.Κ. τχ. Α', ἀρ. φυλλ. 20) ἰδρύθηκε στὴν Ἀκαδημία Ἀθηνῶν τὸ KENTPO EPYNAΣ THΣ BYZANTINHΣ KAI METABYZANTINHΣ TEXNHΣ, γιὰ τὴ σύσταση τοῦ ὁποίου εἶχε ἀποφασίσει ἡ Ὀλομέλεια τῆς Ἀκαδημίας στὶς 7 Ἰουνίου 1984. Ἡ ἴδρυση τοῦ Κέντρου ξεκίνησε μὲ πρωτοβουλία τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ κ. Μανόλη Χατζηδάκη καὶ ὀλοκληρώθηκε ὕστερα ἀπὸ τὶς ἀοκνες προσπάθειες δέκα χρόνων ὄχι μόνον τοῦ ἰδίου ἀλλὰ καὶ τοῦ Προεδρείου καὶ τῶν Ὑπηρεσιῶν τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, καὶ τοῦ ἰδιαίτερου ἐνδιαφέροντος τοῦ ἀνώτερου ὑπαλλήλου τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας κ. Γιαλεσσάκη. Σκοπὸς τοῦ Κέντρου εἶναι ἡ ἔρευνα τῆς ἱστορίας τῆς Βυζαντινῆς καὶ Μεταβυζαντινῆς Τέχνης μὲ κεντρικὸ ἀντικείμενο τὰ ἀρχιτεκτονικὰ καὶ ζωγραφικὰ μνημεῖα καὶ ὅλα τὰ ἄλλα ἔργα τέχνης τῆς περιόδου αὐτῆς βλ. ΠΑΕ, τ. 59 (1984). Στὸ Κέντρο ἐντάχθηκαν ἤδη τὰ ἐρευνητικὰ προγράμματα καὶ τὸ προσωπικὸ (Φ.Ε.Κ. τχ. ΝΠΔΔ, ἀρ. φύλλ. 138/15 Νοεμβρίου 1994) τῆς Ὑπηρεσίας Συντάξεως τοῦ Εὐρετηρίου Βυζαντινῶν Μνημείων Ἑλλάδος, ποὺ λειτουργοῦσε ἤδη ἀπὸ τὸ 1983.

Οἱ προσπάθειες τοῦ Κέντρου γιὰ τὸ 1994 ἐπικεντρώθηκαν στὴν ὀλοκλήρωση τοῦ Α' τόμου τῆς σειρᾶς "Εὐρετήριο Βυζαντινῶν Τοιχογραφιῶν Ἑλλάδος" γιὰ τὰ Κύθηρα ὥστε νὰ εἶναι ἔτοιμος νὰ τυπωθεῖ τὸ 1995 καὶ γιὰ τὸν ὁποῖο ἔχουν ἐγκριθεῖ ἤδη οἱ δέουσες πιστώσεις καὶ ἔχει προκηρυχθεῖ ὁ δημόσιος κλειστὸς διαγωνισμὸς. Στὶς ἐργασίες τοῦ Κέντρου ἐκτὸς ἀπὸ τὶς δύο ἐρευνητρίες κ.κ. Ἰωάννα Μπίθα καὶ Σταματία Καλαντζοπούλου συνέβαλε σημαντικὰ σὲ ἐπίπεδο τεχνικῆς ὑποστήριξης ἡ συνεργάτιδα κ. Ἐλένη Κάτσα.

Ἐρευνητικὰ προγράμματα

Ἀναλυτικὰ κατὰ τὸ 1994 συνεχίσθηκαν τὰ ἀκόλουθα τέσσερα ἐρευνητικὰ προγράμματα τοῦ Κέντρου μερικὰ ἀπὸ τὰ ὁποῖα καὶ ἐνισχύθηκαν ἀπὸ τὴν Ἐπιτροπὴ Ἐρευνῶν:

1. Γενικὸ εὐρετήριο βυζαντινῶν τοιχογραφιῶν Ἑλλάδος

Κατὰ τὸ ἔτος 1994 συνεχίσθηκε ὁ ἐμπλουτισμὸς τοῦ Γενικοῦ Εὐρετηρίου μὲ

νέα στοιχεία από αποδελτιώσεις. Αποδελτιώθηκαν 15 βιβλία που άφοροῦσαν σε συγκεκριμένα μνημεῖα ἢ περιοχές, πρακτικά 3 συνεδρίων, που εἶχαν πραγματοποιηθεῖ πρόσφατα, 10 τόμοι περιοδικῶν καὶ 20 μελέτες. Καινούργια δελτία που προέκυψαν ἀπὸ αὐτὲς τὲς ἀποδελτιώσεις ἦταν 104. Συγχρόνως διορθώθηκε, συμπληρώθηκε καὶ ἐνημερώθηκε μεγάλο μέρος ἀπὸ τὰ ὑπάρχοντα δελτία. Συγκεντρωτικὰ ὁ ἀριθμὸς τῶν καταγραμμένων ἕως σήμερα ναῶν μὲ τοιχογραφίες ἀπὸ τὸν 7ο αἰ. ἕως τὸ 1500 ἀνέρχεται σὲ 2.279. Παράλληλα, ὀλοκληρώθηκε ἡ πρώτη φάση τῆς ἠλεκτρονικῆς ἀρχειοθέτησης τοῦ συνόλου τοῦ συγκεντρωμένου ὑλικοῦ μὲ τὴν κατάρτιση εἰδικοῦ προγράμματος μὲ σκοπὸ νὰ ἀποτελεσθεῖ μιὰ μοναδικὴ τράπεζα δεδομένων. Τὸ πρόγραμμα ἐνισχύθηκε μὲ ἐπιχορήγηση τῆς Ἐπιτροπῆς Ἐρευνῶν, που ἀφοροῦσε στὴν ἀμοιβὴ τῆς συνεργάτιδος μαθηματικοῦ-προγραμματίστριας κ. Νικολέττας Μπίθα.

2. Εὐρετήριο βυζαντινῶν τοιχογραφιῶν Κυθήρων

Στὰ πλαίσια τῆς ἐπικείμενης ἔκδοσης τοῦ Α' τόμου τῆς σειρᾶς «Εὐρετήριο Βυζαντινῶν Τοιχογραφιῶν τῆς Ἑλλάδος. 1. Τὰ Κύθηρα» συνεχίσθηκε ἡ προετοιμασία γιὰ νὰ κατατεθεῖ τὸ ὀριστικὸ κείμενο στὸν ἐκδότη που θὰ ἐπιλεγεῖ τὸν Ἰανουάριο στὸν προκηρυχθέντα δημόσιο κλειστὸ διαγωνισμό. Κατὰ τὸ 1994 ἐκτελέσθηκαν 16 σχέδια μὲ τὲς ἀπολεπισμένες τοιχογραφίες τῶν Κυθήρων ἀπὸ τὴ ζωγράφου κ. Ἄγγ. Δουλγερίδου μὲ βάση τὴν ἐπὶ τόπου σχεδίαση που εἶχε γίνεῖ τὸ Νοέμβριο 1993. Γιὰ τὴ διακρίβωση καὶ ἔλεγχο ἀμφισβητούμενων σημείων καὶ γιὰ τὴ συμπλήρωση τῆς τεκμηρίωσης τοῦ τόμου, δηλαδὴ σχεδίαση ἀπολεπισμένων τοιχογραφιῶν καὶ ἀποτύπωση προσφάτων συμπεριληφθεισῶν τοιχογραφημένων ἐκκλησιῶν, προγραμματίζεται ἐντὸς τοῦ Δεκεμβρίου 1994 ἐπιστημονικὴ ἀποστολὴ μὲ τὴ συμμετοχὴ τῶν στελεχῶν τοῦ Κέντρου Ι. Μπίθα καὶ Ἑλ. Κάτσα καὶ τῶν συνεργάτιδων Ἄγγ. Δουλγερίδου ζωγράφου, καὶ Π. Ζαχοπούλου ἀρχιτέκτονος καθὼς καὶ τὴ φιλικὴ συμμετοχὴ τῆς ἀρχαιολόγου Ἄγγ. Κατσιώτη. Τὸ ὄλο πρόγραμμα ἐνισχύθηκε οἰκονομικὰ ἀπὸ τὴν Ἐπιτροπὴ Ἐρευνῶν (Δ' φάση 1.785.000 δρχ.) καὶ ἀφοροῦσε στὴν ἀμοιβὴ τῆς συνεργάτιδος κ. Ἑλ. Κάτσα καὶ στὴν ἐκτέλεση φωτογραφικῶν ἐργασιῶν. Τὸ πρόγραμμα αὐτὸ παρουσιάσθηκε ἀπὸ τὸν ἀκαδημαϊκὸ κ. Μανούσο Μανούσακα στὴ συνέλευση τῆς Διεθνοῦς Ἐνώσεως Ἀκαδημιῶν στὲς Βρυξέλλες τὸν Ἰούνιο 1994 καὶ ἔτυχε τῆς γενικῆς ἐπιδοκιμασίας.

3. Εὐρετήριο βυζαντινῶν τοιχογραφιῶν Δωδεκανήσου

Μὲ τὴ συνεργασία τῆς 4ης Ἐφορείας Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων Δωδεκανήσου (Ἐφορὸς Ἀρχαιοτήτων κ. Ἥλ. Κόλλιας) ὀλοκληρώθηκε ἡ πρώτη φάση τῆς Σύντα-

ξης του Εύρετηρίου Βυζαντινών Τοιχογραφιών για τὰ νησιὰ Χάλκη καὶ Τήλο (ἀρμόδιοι ἀρχαιολόγοι κ.κ. Ἀγγ. Κατσιώτη, Ἑλ. Παπαβασιλείου, ἀρχιτέκτων κ. Νικ. Ζαρίφης) μὲ τὴν ἐπιχορήγηση τῆς Ἐπιτροπῆς Ἑρευνῶν (Α' φάση, 2.000.000 δρχ.). Προγραμματίσθηκε ἡ ὅλη ἐργασία, συγκεντρώθηκε ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία, ἔγιναν ἐπιστημονικὲς ἀποστολὲς ἐπὶ τόπου, καταγράφηκαν καὶ ἀποτυπώθηκαν οἱ δεκαπέντε ἐκκλησίες τῆς Χάλκης καὶ καταγράφηκαν ἐνενήντα πέντε ἐκκλησίες, πού ἀποτελοῦν τὸ μεγαλύτερο μέρος τῶν ἐκκλησιῶν τῆς Τήλου. Ἐτσι τὸ σχετικὸ Ἀρχεῖο σχεδίων ἐμπλουτίσθηκε μὲ 71 σχέδια καὶ τὸ σχετικὸ Φωτογραφικὸ Ἀρχεῖο μὲ 218 διαφάνειες, 288 μαυρόασπρες φωτογραφίες καὶ 218 ἔγχρωμες φωτογραφίες. Ἐπίσης στὰ πλαίσια τοῦ ἸΔ' Συμποσίου Βυζαντινῆς καὶ Μεταβυζαντινῆς Ἀρχαιολογίας καὶ Τέχνης (1994) πού ὀργανώνει κάθε χρόνο ἡ Χριστιανικὴ Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία παρουσιάσθηκαν μὲ ἐπιτυχία οἱ ἐργασίες τοῦ ἐρευνητικοῦ αὐτοῦ προγράμματος μὲ δύο ἐπιστημονικὲς ἀνακοινώσεις ἀπὸ τὶς συνεργάτιδες ἀρχαιολόγους κ.κ. Ἀγγ. Κατσιώτη καὶ Ἑλ. Παπαβασιλείου.

4. Εὐρετήριο βυζαντινῶν τοιχογραφιῶν Βέροιας

Μὲ τὴ συνεργασία τοῦ Ἐφόρου Ἀρχαιοτήτων καὶ Ἐπ. Καθηγητῆ στὸ Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης κ. Εὐθ. Τσιγαρίδα συνεχίσθηκε μὲ ἐπιχορήγηση τῆς Ἐπιτροπῆς Ἑρευνῶν (Α' φάση, 1.870.000 δρχ.), ἡ σύνταξη τοῦ Εὐρετηρίου Βυζαντινῶν Τοιχογραφιῶν Βεροίας. Προγραμματίσθηκε ἡ ὅλη ἐργασία, συγκεντρώθηκε ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία καὶ συνεχίσθηκε ἡ ἀρχιτεκτονικὴ ἀποτύπωση τῶν μνημείων μὲ ἐπιτόπια ἔρευνα μὲ τὴν συνεργασία τῆς ἀρχιτέκτονος κ. Π. Ζαχοπούλου.

Διάφορα

Τὸ Φωτογραφικὸ Ἀρχεῖο τοῦ Κέντρου ἔχει συγκεντρώσει συνολικὰ ἀπὸ ὅλα τὰ προγράμματα καὶ ἀπὸ ὅλη τὴν Ἑλλάδα 2320 διαφάνειες 35mm, 798 μαυρόασπρες καὶ 1752 ἔγχρωμες φωτογραφίες, ἀπὸ τὶς ὁποῖες οἱ 208, 287 καὶ 337 ἀντιστοίχως εἶναι ἀποκτῆματα τοῦ 1994. Εἰδικὰ γιὰ τὰ Κύθηρα τὸ Ἀρχεῖο διαθέτει ἐπιπλέον 115 ἐπαγγελματικὲς διαφάνειες 6×6 ἐκ. καὶ 63 ἐπαγγελματικὲς μαυρόασπρες φωτογραφίες 6×6 ἐκ., οἱ ὁποῖες θὰ χρησιμοποιηθοῦν γιὰ τὴν ἔκδοση.

Τὸ Ἀρχεῖο σχεδίων τοῦ Κέντρου ἔχει συγκεντρώσει συνολικὰ γιὰ Κύθηρα καὶ Δωδεκάνησα 128 ἀρχιτεκτονικὰ σχέδια, 24 σχέδια διακοσμητικῶν καὶ 16 σχέδια τοιχογραφιῶν, ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὰ 96 εἶναι ἀποκτῆματα τοῦ 1994.

Ἡ Βιβλιοθήκη τοῦ Κέντρου συγκεντρώνει συνολικὰ 458 καταγραφὲς τίτλων, ἀπὸ τὶς ὁποῖες οἱ 7 (ἀπὸ δωρεές) εἶναι ἀποκτῆματα τοῦ 1994.

Ὁ ἐξοπλισμὸς τοῦ Κέντρου ἐνισχύθηκε μὲ τὴν ἀγορὰ φωτοτυπικοῦ μηχανήματος.

Δραστηριότητες εκτός κέντρου

Ὁ ἐπόπτης τοῦ Κέντρου κ. Μανόλης Χατζηδάκης, ἀκαδημαϊκός, ἐκτός ἀπὸ τὴ συνεχῆ ἀπασχόλησή του μὲ τὴ διεύθυνση καὶ τὴν ἐποπτεία τῶν ἐρευνητικῶν δραστηριοτήτων τοῦ Κέντρου, ὑπῆρξε πρόεδρος τοῦ *Corpus Vasorum Antiquorum* καὶ τοῦ *Corpus Signorum Imperii Romani* καὶ Μέλος τῆς ἐπιστημονικῆς ἐπιτροπῆς τῆς Ἐκδοτικῆς Ἀθηνῶν γιὰ τὴν ἔκδοση τῆς σειρᾶς «Ἑλληνικὴ Τέχνη». Κατὰ τὸ 1994 δημοσιεύθηκαν οἱ ἑξῆς μελέτες του: Παρατηρήσεις σὲ ἄγνωστο χρησολόγιο τοῦ Γεωργίου Κλόντζα, «Θυμίαμα στὴ Μνήμη τῆς Λασκαρίνας Μπούρα», (Μουσεῖο Μπενάκη), Ἀθήνα 1994, σ. 51-60, πίν. 22-29. Τὸ τοπίο τοῦ Θεοβαδίστου Ὁρους Σινᾶ (ἓνα ἔργο τοῦ Greco στὸ Ἱστορικὸ Μουσεῖο Κρήτης), «Λοιβὴ εἰς μνήμην Ἀνδρέα Γ. Καλοκαιρινοῦ», (Ἑταιρεία Κρητικῶν Ἱστορικῶν Μελετῶν), Ἡράκλειον 1994, σ. 21-26. Σχέσεις ρωσικῆς καὶ ἑλληνικῆς τέχνης, «Χίλια χρόνια Ἑλληνισμοῦ-Ρωσίας. *Hellas-Russia, One thousand years of bonds*», (Διεθνὲς Ἐμπορικὸν Ἐπιμελητήριον Ἐθνικῆ Ἑλληνικῆ Ἐπιτροπῆ-Ἐκδόσεις «Γνώση»), Ἀθήνα 1994, σ. 19-39. Παράλληλα ἐτοιμάζεται γιὰ τὸ τυπογραφεῖο τὸ βιβλίον τοῦ Ἑλλήνες Ζωγράφου μετὰ τὴν Ἀλωση, τ. 2, I-Ω, μὲ τὴ συνεργασία τοῦ Ἐθνικοῦ Ἰδρύματος Ἑρευνῶν καὶ ἐπιχορήγηση ἀπὸ τὸ Ἴδρυμα Κ. Ι. Οὐράνη.

Ἡ ἐρευνήτρια τοῦ Κέντρου κ. Ἰωάννα Μπίθα κατέθεσε γιὰ δημοσίευση στὸ ΙΗ' Δελτίον τῆς Χριστιανικῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας μελέτη τῆς μὲ θέμα "Ἀπεικονίσεις τῶν πολιορκιῶν τῆς Κέρκυρας. Μικρὴ συμβολὴ στὴν εἰκονογραφία τοῦ ἁγίου Σπυρίδωνα". Συγχρόνως ὀλοκληρώνονται γιὰ δημοσίευση οἱ μελέτες "Περὶ εἰκονογραφικῶν κύκλων τοῦ ἁγίου Σπυρίδωνα" ὀλίγα καὶ "Ὀψεις τῆς καθημερινῆς ζωῆς: Ἐνδυματολογικὲς μαρτυρίες ἀπὸ τὶς μεσαιωνικὲς τοιχογραφίες τῆς Ρόδου (13ος-1522)" (βλ. ἔκθεση πεπραγμένων 1993). Παράλληλα συνεχίζει τὴν ἐκπόνηση τῆς διδακτορικῆς διατριβῆς τῆς.

Ἡ ἐρευνήτρια τοῦ Κέντρου κ. Σταματία Καλαντζοπούλου συνεχίζει τὴν ἐκπόνηση τῆς διδακτορικῆς διατριβῆς τῆς.

Ὁ ἐπόπτης
Μανόλης Χατζηδάκης
 Ἀκαδημαϊκός